

Тарарак Н.Г.

ОРИЄНТОВНІ НАПРЯМКИ ФОРМУВАННЯ ЦІННІСНИХ ОРИЄНТАЦІЙ СТУДЕНТІВ ВИЩИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ МИСТЕЦЬКОГО ПРОФІЛЮ УКРАЇНИ

Сьогодні, в умовах перехідного стану українського суспільства, епоху реформування як у соціально-економічній, так і культурно-освітній сферах життя України, відбувається зміни у духовній платформі життя людей, що особливо позначається на кризі духовного розвитку студентської молоді, невизначеності її ціннісної системи на тлі ломки старих стереотипів.

Так, сучасна Українська громада гостро відчуває всі наслідки кризи цінностей, початок загострення якої почалося із відродженням самостійності України. Нова сучасна реальність трансформується на нові установки і ціннісні орієнтації переважно молодого покоління.

Сучасні умови розвитку суспільства висувають нові завдання перед вищою освітою – готувати спеціаліста, який має відповідати новим запитам суспільства. Гуманістична мета освіти вимагає негайного перегляду його змісту, який повинен включати не тільки новітню науково-технічну інформацію, але й гуманітарні особистісно розвиваючі знання й уміння, досвід творчої діяльності, а також систему морально-етичних почуттів, що визначають її поведінку в різноманітних життєвих ситуаціях.

Ключові слова: *студенти, ціннісні орієнтації, вищі навчальні заклади, мистецтво, мистецький профіль.*

Тарарак Н.Г. Ориентировочные направления формирования ценностных ориентаций студентов высших учебных заведений художественного профиля Украины. *Сегодня, в условиях переходного состояния украинского общества, эпоху реформирования как в социально-экономической, так и культурно-образовательной сферах жизни Украины, происходят изменения в духовной жизни людей, особенно это сказывается на духовном развитии студенческой молодежи, неопределенности ее ценностной системы на фоне слома старых стереотипов.*

Так, современная Украинская община, остро ощущает все последствия кризиса ценностей, начало обострения которой началось с возрождением независимости Украины. Новая современная реальность трансформируется в новые установки и ценностные ориентации преимущественно молодого поколения.

Современные условия развития общества выдвигают новые задачи перед высшим образованием - готовить специалиста, который должен отвечать новым запросам общества. Гуманистическая цель образования требует немедленного пересмотра его содержания, которая должна включать не только новейшую научно-техническую информацию, но и гуманитарные личностно развивающие знания и умения, опыт творческой деятельности, а также систему морально-этических чувств, которые определяют его поведение в разнообразных жизненных ситуациях.

Ключевые слова: студенты, ценностные ориентации, высшие учебные заведения, искусство, художественный профиль.

Tararak N.H. Approximate Directions of the Value Orientations Formation of the Students of Ukrainian Higher art Schools. Today, in the context of the Ukrainian society's transitional state, the reforming era in both socio-economic and cultural-educational spheres of life in Ukraine, there are changes in the spiritual bonds of people's lives that have a special impact on the crisis of the spiritual development of student youth, on the uncertainty of its value system on the background of breaking old stereotypes.

Thus, the modern Ukrainian community is keenly aware of all the consequences of the crisis of values, the exacerbation of which began with the revival of the Ukrainian independence. The new modern reality mainly focuses on the young generation's new value orientations.

The modern conditions of the society development give new tasks to higher education – to prepare a specialist who must meet the society's new demands. The humanistic aim of education requires immediate revision of its contents, which should include not only the latest technical and scientific information, but also humanitarian personal developmental knowledge and abilities, the experience of creative activities, as well as a system of moral and ethical feelings that determine a personality's behavior in various life situations.

Keywords: students, value orientations, educational institutions, art, higher art school.

Постановка проблеми. На початку ХХІ століття в Україні вже сформувався прошарок молодих людей, які серед здобутків вітчизняних реформ особливо виділяли свободу економічної діяльності. Це дає підставу говорити про те, що змінені «соціально-економічні умови все більшою мірою підштовхують молодих людей до самостійності, до надії на власні сили, до готовності активного творення свого життя і щастя. У той же час розвиток цих нових якостей змінює ціннісні орієнтації молоді, робить стабільними

егоцентричні установки, молоді люди стають все більш прагматичними і стриманими в прояві духовності» [4, с. 124-126].

Події початку 2014 року стали апогеєм у докорінному зламів сіх політичних, економічних та ідеологічних структур. У цих подіях насамперед приймали активну участь молоді люди і студентська молодь. Більшість молодих людей відзначають, що в житті вони найбільшою мірою покладаються на себе – на свої власні знання, здібності і сили, вони вважають також, що свою долю визначають вони самі, а не зовнішні обставини. З іншого боку, опору і підтримку, допомогу в налагодженні власного життя молоді люди чекають, перш за все, від батьківської і власної сім'ї, в якійсь мірі – від друзів і знайомих, але жодною мірою – від держави.

Актуальність останніх досліджень і публікацій. На думку дослідників, коріння негативних проявів лежать в ідеологічному вакуумі, який утворився внаслідок руйнування традиційної системи моралі і моральних цінностей [5]. На необхідність розв'язання низки питань, пов'язаних із формуванням ціннісних орієнтацій студентів у ході організації педагогічної взаємодії учасників навчально-виховного процесу вищих навчальних закладів мистецького профілю, вказують сучасні вчені О. Грисюк, В. Ревенчук, О. Ростовський, О. Рудницька, А. Троцько та ін.

Особливе значення принципу гуманізму для навчально-виховного процесу визнають науковці І. Бех, Н. Чернуха, О. Гончар, І. Котова, Є. Шиянов, Є. Бондаревська, В. Сластьонін, Г. Чижакова, Н. Нікітіна, Н. Ткачова, Г. Щедровицький,

Мета статті - визначити базові цінності, ідеали, норми, які слід покласти в основу формування духовного світу молодої людини, й шляхи, якими можна було б здійснити перетворення.

Виклад основного матеріалу. Українське суспільство, що не мало визначеного єдиного ідеологічного напрямку, відчуття національної єдності, а це призвело до метання суспільства між протилежними ціннісними полюсами. За

класифікацією С. Хантінгтона [12, с. 15], демократія в Україні належить до так званих «нових демократій», що виникають у контексті третьої загальносвітової хвилі (з 1997 року). Особливістю українського варіанту демократії, що зараз лише формується, є відсутність соціальної, політичної і ціннісної основ. У своїх спробах відродити загальнонаціональні цінності, сучасні дослідники умовно апелюють до традицій, які існували на наших теренах за часи Київської Русі, Запорізької Січі, й до тих, що частково збереглися у вигляді західноукраїнських звичаїв.

Дослідник В. Васютинський сьогоденне українське суспільство характеризує як таке, що послуговується цінностями ліберальними або соціальними «перші більшою мірою орієнтовані на сумлінну працю та співпрацю, рівність, справедливість, колективізм, соціальний захист тощо. У других насамперед преферуються право на власність, приватна ініціатива, менеджерські здібності, індивідуалізм, відкритість, конкуренція». Отже, очевидними є розбіжність і належність до різних полюсів, що за законом філософії, – боротьби протилежностей, має стати основою для розвитку. В. Васютинський вважає, що чим розвиненішим ставатиме суспільство, тим менше розбіжностей, антагонізму буде залишатись між цими ціннісними площинами [2, с 40–45].

Ідея гуманізації освіти, безсумнівно, має величезне філософсько-антропологічне й соціально-політичне значення, тому що з позиції гуманізації освіти сенс життя кожної людини полягає у його прагненні самовдосконалення, самореалізації для розвитку усього суспільства загалом. «Сучасна система освіти може зробити свій внесок у становлення сутнісних сил людини, його соціально-цінних світоглядних і моральних якостей, які необхідні в майбутньому. Гуманістична філософія освіти спрямована на благо людини, на створення екологічної й моральної гармонії у світі» [8, с. 21].

Термін гуманізм у науковій літературі, філософії, педагогіці пов'язаний з гідністю людини, її індивідуальністю, з правом людини визначати свої дії. Як

відомо, гуманізм – це світоглядна система, що визнає людину як вищу цінність, що стверджує її право на повноцінне життя, фізичний й духовний розвиток. Гуманізм – норма взаємовідносин між людьми: принцип рівності, партнерства, справедливості, співробітництва, милосердя й любові. Це – філософська, психологічна й педагогічна орієнтація, що, передусім, враховує людські якості та що підтверджує унікальність кожної особистості на тлі загальнолюдських рис. Так, за словами Н. Чернухи, гуманітарна освіта формує ставлення людини до свого життя як найвищої цінності та до життя іншої людини. Гуманітарна освіта спрямована на гідність інтелекту та моралі, збереження цілісності та гармонії внутрішнього світу людини. Саме гуманітарна освіта є одним із найважливіших засобів долучення людини до духовних та загальнолюдських цінностей [11, с. 27].

Зазначимо, що сучасна педагогіка вищої школи зорієнтована на формування ціннісного ставлення майбутнього фахівця до світу як основного завдання освіти, оскільки ціннісне ставлення – це внутрішня позиція особистості, що відображає зв'язок особистісних і суспільних значень. До основних груп педагогічних цінностей, на думку вчених, належать такі, як: загальнолюдські (дитина, вчитель, творча індивідуальність), духовні (педагогічний досвід людства, педагогічні теорії і способи педагогічного мислення), практичні (способи педагогічної діяльності, педагогічні технології освітньо-виховні системи), особистісні (педагогічні здібності, індивідуальні характеристики педагога як суб'єкта педагогічної культури, ідеали) [10, с. 92–93]. Як вважають В. Сластьонін, Н. Ткачова, Г. Чижакова, Г. Щедровицький, педагогічна дійсність як частина соціальної реальності передбачає всю сукупність конкретних педагогічних явищ, що поєднуються приналежністю до цілеспрямованого процесу формування особистості людини. Педагогічні явища (суб'єкти освітнього процесу, його зміст, засоби, форми тощо) якісно відрізняються за змістом, визначеністю, що й зумовлює їхню педагогічну цінність [10].

Зазначимо, що у ході організації навчально-виховного процесу зі студентами необхідно створювати усі умови для того, щоб цінність високо ними цінувалася, адже тільки таким шляхом вона переходить у потребу та складає для них інтерес. Якщо ж у студентів не сформоване позитивне ставлення до цінностей, то в них не виникає бажання засвоювати їх. Крім того, незацікавлене ставлення до навчального матеріалу спричинить низьку ефективність навчально-пізнавального процесу загалом. Тому процес ціннісного становлення майбутнього фахівця в ході професійно-педагогічної підготовки – це цілеспрямований, систематичний рух через пізнання, ціннісне осмислення й оцінку до творчого перетворення знань, формування здатності до постійного саморозвитку і самовдосконалення, а сформовані ціннісні орієнтації будуть визначати ціннісне ставлення особистості до діяльності, зокрема до майбутньої педагогічної професії.

Для того, щоб сформувані в майбутнього педагога ціннісне ставлення до предметів і явищ соціальної дійсності, необхідно сформувані в нього певні ціннісні орієнтації. На думку В. Сластьоніна, система ціннісних орієнтацій педагога виступає як одне зі структурних утворень його професійної й особистісної самосвідомості. До структури професійно-педагогічної культури вченим включаються такі педагогічні цінності: цінності-цілі, що визначають концепцію особистості майбутнього педагога в сукупності Я-особистісного і Я-професійного; цінності-засоби як концепція педагогічного спілкування, техніки і технології тощо; цінності-ставлення, що розкривають усю сукупність стосунків педагогічного процесу та формування позиції по відношенню до професійно-педагогічної діяльності; цінності-якості, представлені різноманітністю діяльнісних, поведінкових якостей особистості; цінності-знання, що визначають особистісну і професійну компетентність майбутнього педагога. Як домінуючі визначаються цінності-цілі, як логічне підґрунтя смислу професійної діяльності [10, с.70].

Зауважимо, що особливий вплив на формування ціннісних орієнтацій чинить навчальне середовище. Упродовж усієї історії існування людини представники старшого покоління прагнули кращого життя для своїх потомків, для чого вони намагалися передати їм свій досвід, культурні навички та знання. Використання родиною або педагогами різних шляхів до процесу навчально-виховної діяльності по-різному визначало пріоритети духовного та матеріального. Згідно з вищевикладеним, формування ціннісних орієнтацій студентів у «навчальному середовищі» набуває додаткових характеристик, які зумовлені сутністю самого поняття «навчальне середовище», що є опосередкованим самою метою освіти – передати накопичений людством досвід та знання через взаємний контакт учасників навчального процесу, викладача і студента.

Необхідно створювати спеціальні педагогічні умови із урахуванням індивідуальних особливостей педагога, його досвіду та вміння організувати процес ціннісної педагогічної взаємодії зі студентами. Доцільність створення таких педагогічних умов зумовлена потребою у ході навчального процесу. Кожен студент має власний індивідуальний об'єм набутого асоціативного досвіду, умінь і навичок творчої діяльності тощо. Врахування цих чинників для створення засад успішного перебігу даного процесу відображають внутрішні педагогічні умови: 1) створення позитивної емоційної атмосфери між викладачем і студентом на основі взаємоповаги, взаєморозуміння і діалогічного спілкування; 2) активізація самостійної творчо-пошукової діяльності студентів; 3) диференційований підхід до формування ціннісних орієнтацій, що враховує особистісний досвід спілкування студентів з творами мистецтва.

Таким чином, у ВНЗ мистецького профілю через організацію ціннісної педагогічної взаємодії важливо забезпечити одночасне опанування кожним студентом усіх блоків цінностей. Саме така організація навчально-виховного процесу, з одного боку, дозволить сформувати власну систему ціннісних орієнтирів не у вигляді наслідування певних догм, а самостійне набуття та

засвоєння майбутнім фахівцем комплексу переконань та мотивів на особистісному рівні, а з іншого, буде гарантувати їх реалізацію у реальному житті.

У сучасній вітчизняній педагогіці є значна кількість різноманітних підходів, що лежать в основі підготовки фахівців, художнього профілю зокрема. До їх числа належать уже відомі й сталі (традиційно – знаннєцентристський, системний, діяльнісний, комплексний, особистісно орієнтований, особистісно діяльнісний), так і низка нових, що останнім часом міцно увійшли в науково-педагогічний обіг, а саме: ситуаційний, контекстний, поліпарадигмальний, інформаційний, ергономічний та компетентнісний підходи.

Головною метою української системи освіти, що визначена у Національній доктрині розвитку освіти України у XXI столітті, є створення умов для розвитку і самореалізації кожної особистості, забезпечення високої якості освіти випускникам середньої та вищої школи. Більшість освітян – науковців і педагогів–практиків впевнені, що підготовка сучасних фахівців будь-якої галузі повинна здійснюватися на новій концептуальній основі в рамках саме компетентнісного підходу.

Ціннісні орієнтації – це перш за все вибір, що формулює цільову й мотиваційну програму поведінки, визначає міру рішучості для реалізації власного плану життя. В ситуаціях особистісної кризи або коли особистісну кризу провокує соціальна, людина має можливість підтвердити актуальність своїх ціннісних установок, або побачити необхідність їх зміни чи корекції. Ціннісні орієнтації особистості виконують ряд важливих функцій: гармонізують і інтегрують духовний світ індивіда, визначаючи його соціальну значущість; визначають цілісність, унікальність і неповторність особистості; регулюють поведінку і діяльність людини в суспільстві, визначаючи її дії і вчинки.

Гуманістична парадигма мистецької освіти покликана відтворювати цілісність буття людини й поряд із виробництвом цінностей художньо-матеріального порядку, опікуватися становленням і розвитком, перш за все, власне людини, шляхетної й одухотвореної [6, с. 45]. Одним із показників гармонійно розвитої особистості є її естетичний досвід, набуття якого реалізується як художньо-емоційне освоєння дійсності через естетичні почуття, переживання, оцінки, смаки, ідеали, все це репрезентується в мистецькій творчості та естетичних поглядах.

Сьогодні професіоналізм майбутнього фахівця мистецької галузі вже не може вимірюватися лише ступенем сформованості його суто професійних компетенцій, без урахування особливостей його особистісної системи духовно-творчих життєвих преференцій, якими він керуватиметься у практичній діяльності. Таким чином, як справедливо зазначає Г. Падалка, проблема гуманізації мистецької освіти, дотримання гуманістичних орієнтирів навчання мистецтва як на загальному, так і на професійному рівні, сьогодні є найбільш визначальною проблемою методологічного значення [7, с. 69].

Кінець ХХ сторіччя може бути відзначений як особлива межа у процесі глобалізації суспільного розвитку, інтеграції освітніх систем різних держав з орієнтацією на фундаментальні цінності загальносвітової культури.

Усталена система цінностей містить великі можливості впливати на культуру, філософію, мистецтво, літературу тощо, що значною мірою позначається на навчально-виховному процесі, відбивається у суспільній моральній свідомості, морально-етичних стандартах, світогляді тощо. В цьому контексті вважаємо справедливим переконання більшості сучасних українських науковців (І. Бех, О. Богомолець, О. Вишневський, О. Савченко, О. Сухомлинська та ін.), що в основі ціннісних орієнтацій українського суспільства і митців, зокрема, повинні бути закладені гуманістичні національні й загальнолюдські цінності. Зокрема, О. Савченко акцентує на тому, що гуманістичні цінності в освіті зумовлюють зміну авторитарно-дисциплінарної

моделі виховання на особистісно зорієнтовану, сутнісними ознаками якої є виховання з максимальною індивідуалізацією, створення умов для розвитку та самовдосконалення осмисленого визначення своїх можливостей і життєвих цілей [9, с.1-4]. Заслугує увагу теза І. Беха, який вважає перспективним такий підхід, «згідно з яким в основу структури цінностей покладаються генетично пізні утворення, які в генетичному плані є «вторинними», а у структурному – «первинними». Тому одним із чинників формування особистісних цінностей є свідомо інтелектуальна робота людини щодо ґрунтового та широкого відображення дійсності [1, с.34].

В епоху глобалізації, на етапі бурхливого розвитку Інтернету та інших засобів масової комунікації ще більше загострюється проблема негативних проявів інформаційної культури низького гатунку. Сьогодні, на жаль, не є рідкістю ситуація, коли «модними «митцями», зокрема, співаками чи малярами можуть стати люди примітивні, але які мають грошову підтримку» [3, с.308]. А низькопробний продукт, що ними презентується, часом сприймається, як духовно-моральний дозвіл та поштовх до дії.

На тлі процесу інтеграції України ідо Європейського освітянського простору, особливого статусу набувають ВНЗ саме мистецького профілю, оскільки специфіка мистецької галузі є невід'ємно пов'язаною із виробництвом цінностей художньо-матеріального порядку, що поширюються у полікультурному середовищі. Отже, саме студентська молодь вищих мистецьких закладів більше за інші категорії студентів відчуває специфіку полікультурного характеру знань освітнього та культурного середовища, де ці знання будуть реалізовані у майбутньому.

Певні положення, дидактично цінні ідеї і досвід їх реалізації в роботі вищої мистецької школи потребують подальшого вдосконалювання і використання в сучасній Україні з метою формування ціннісних орієнтацій студентів мистецького профілю в полікультурному освітньому середовищі; розвитку програмовано-дистанційного навчання з урахуванням цінностей

полікультурної аудиторії; формування ціннісно-сміслової компетенції як складової готовності майбутніх митців до професійної діяльності.

Висновки. Формування системи ціннісних орієнтирів студентів мистецького профілю можна визначити як процес виховання високодуховної творчої особистості на засадах варіативності, системності, спадкоємності, природовідповідності, єдності свідомості та поведінки, культуровідповідності, за допомогою створення педагогічних умов, у межах яких реалізуються права студента на самовизначення, саморозвиток, самовдосконалення, самореалізацію, самовираження та проектування особистої навчально-виховної траєкторії. З'ясовано, що певні положення, дидактично цінні ідеї і досвід їх реалізації в роботі вищої мистецької школи потребують подальшого вдосконалювання і використання в сучасній Україні, зокрема: формування ціннісних орієнтацій студентів мистецького профілю в полікультурному освітньому середовищі; розвиток програмовано-дистанційного навчання з урахуванням цінностей полікультурної аудиторії; формування ціннісно-сміслової компетенції як складової готовності майбутніх митців до професійної діяльності; формування спеціальних і культурологічних знань та уявлень про сутність духовно-моральних цінностей різних народів; розробка методик вивчення ціннісних орієнтацій з метою прийняття виважених рішень щодо організації взаємодії викладача й студента та їх результативності у навчанні та професійній діяльності.

ЛІТЕРАТУРА.

1. Бех І. Д. Духовні цінності в розвитку особистості / І. Д. Бех // Педагогіка і психологія. – 1997. – № І. – С. 124-129.

2. Васютинський В. О. Ціннісно-орієнтаційні площини сучасного українського суспільства / В. О. Васютинський // Проблеми загальної та педагогічної психології: збірник наукових праць Інституту психології ім. Г. С. Костюка АПН України – 2006. – Т. 8., Вип. 6 – С. 40–45.

3. Вишневський О. Теоретичні основи сучасної української педагогіки [Посіб. для студ. вищих навчальних закладів]. / О. Вишневський – Дрогобич:

Коло, 2006. – 326 с.

4. Молдавская Н. Д. Литературное развитие школьников в процессе обучения / Н. Д. Молдавская. – М.: Просвещение, 1976. – 164 с.

5. Новини культурно-мистецкої освіти в Україні. Міністерство культури України [Електронний ресурс] / Офіційний сайт. – Режим доступу: <http://mincult.kmu.gov.ua/mincult/uk/publish/article/194807>

6. Павиленис Р. И. Проблема смысла: современный логико-философский анализ языка / Р. И. Павиленис. – М.: Мысль, 1983. – 288 с.

7. Падалка Г. М. Педагогіка мистецтва (Теорія і методика викладання мистецьких дисциплін) / Г. М. Падалка. - К.: Освіта України, 2008. – 274 с.

8. Педагогика: учебное пособие для пед. институтов / [Ю. К. Бабанский, Т. А. Ильина, В. А. Сластенин и др.; под ред. Ю. К. Бабанского. – М.: Просвещение, 1983. – 608 с.

9. Савченко О. Удосконалення професійної підготовки майбутніх учителів початкових класів / О. Савченко // Початкова школа. – 2001. – № 7. – С. 1–4.

10. Сластенин В. А. Введение в педагогическую аксиологию: учеб. пособие для студ. высш. пед. учеб. заведений / В. А. Сластенин, Г. И. Чижикова. – М.: Академия, 2003. – 192 с.

11. Чернуха Н. М. До питань інтеграції в сучасній освіті / Н.М. Чернуха // Соціальна педагогіка: теорія та практика. – 2012. – № 3. – С. 27-31.

12. Huntington S. The Third Wave: Democratization in the Late Twentieth Century. – Norman and London, 1991. – С. 15.